
Kyrkomötet Gudstjänstutskottets betänkande 2014:6

Kyrkohandbok för Svenska kyrkan

Sammanfattning

I detta betänkande behandlas fyra motioner som relaterar till det pågående arbetet med kyrkohandboken.

I motion 2014:53 föreslås kyrkostyrelsen få i uppdrag att utforma nattvardsbönerna med hänsyn till ekumeniska rekommendationer. Gudstjänstutskottet konstaterar att flera perspektiv behöver beaktas och att kyrkohandboksarbetet pågår. Det ekumeniska perspektivet finns med i utredningens direktiv och det får förutsättas att arbetet sker i enlighet med dessa. Utskottet föreslår att kyrkomötet avslår motion 2014:53.

I motion 2014:79 föreslås att kyrkomötet beslutar uppdra till kyrkostyrelsen att återkomma till kyrkomötet med förslag till en reviderad kyrkohandbok del II. Gudstjänstutskottet är enigt med motionären om att detta behövs och föreslår därför att kyrkomötet bifaller motion 2014:79.

Motion 2014:93 handlar om liturgiskt försöksmaterial utanför kyrkohandboken. Gudstjänstutskottet ser gärna att sådant material tas fram som komplement till kyrkohandboken. Eftersom liturgiskt material som tas fram på uppdrag av kyrkomötet också bör antas där kan dock inte motionärens önskemål tillgodoses genom beslut i kyrkomötet. Gudstjänstutskottet föreslår därför att kyrkomötet avslår motion 2014:93.

I motion 2014:102 föreslås kyrkostyrelsen få i uppdrag att i kommande skrivelse med förslag till kyrkohandbok belysa vilka överväganden och vägval som gjorts med anledning av de ekumeniska dokument Svenska kyrkan tagit ställning till, de ekumeniska dialoger Svenska kyrkan deltar och deltagit i samt kyrkomötets beslut kring dokumentet *Guds vägar – judendom och kristendom*. Gudstjänstutskottet konstaterar också här att det ekumeniska perspektivet är ett av flera som ska beaktas i arbetet med kyrkohandboken. En särskild redovisning av överväganden och vägval föranledda av detta perspektiv är inte tillräckligt påkallat enligt utskottet. En sådan redovisning i relation till samtliga perspektiv skulle innebära en avsevärd komplexitet för hela processen. Med anledning av detta föreslår utskottet att kyrkomötet avslår motion 2014:102 i sin helhet.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

1. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:53.
2. Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2014:79.
3. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:93.
4. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:102, punkt 1.
5. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:102, punkt 2.
6. Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:102, punkt 3.

Motionernas förslag

Motion 2014:53 av Tomas Jansson m.fl., Handboksförslagets nattvardsböner

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i beredningen av förslaget till ny handbok för Svenska kyrkans gudstjänster utforma nattvardsbönerna med hänsyn till ekumeniska rekommendationer.

Motion 2014:79 av Hans-Olof Andrén, Kyrkohandbok del II

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att sedan en reviderad kyrkohandbok del I antagits av kyrkomötet återkomma med förslag till en reviderad kyrkohandbok del II (vignings- och mottagningshandlingar).

Motion 2014:93 av Kenneth Nordgren och Tomas Jansson, Liturgiskt försöksmaterial utanför kyrkohandboken

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i det fortsatta arbetet med en ny *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* samla liturgiskt material för kompletterande publicering med förslag till möjliga ordningar för gudstjänst, andakt och själavård som inte blir delar av kyrkohandboken.

Motion 2014:102 av Ola Isacson och Anders Roos, Kyrkohandbokens relation till tidigare ekumeniska och läromässiga ställningstaganden

1. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i kommande skrivelse med förslag till kyrkohandbok belysa vilka överväganden och vägval som gjorts med anledning av de ekumeniska dokument Svenska kyrkan tagit ställning till sedan nuvarande kyrkohandbok antogs, särskilt dokument som tagits fram inom Lutherska världsförbundet och Kyrkornas världsråd.
2. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i kommande skrivelse med förslag till kyrkohandbok belysa vilka överväganden och vägval som gjorts med anledning av de ekumeniska dialoger Svenska kyrkan deltar och deltagit i sedan nuvarande kyrkohandbok antogs.
3. Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att i kommande skrivelse med förslag till kyrkohandbok belysa vilka överväganden och vägval som gjorts med anledning av att kyrkomötets beslut kring dokumentet *Guds vägar – judendom och kristendom*.

Yttrande från Läronämnden

Läronämnden har yttrat sig över motion 2014:79 i Ln 2014:2y, *bilaga 1*, och över motion 2014:102 i Ln 2014:3y, *bilaga 2*.

Bakgrund

Kyrkans böcker

I slutet av 1990-talet blev kyrkohandboken, evangelieboken och *En liten bönbok* föremål för en samlad översyn och revision. Utredningarnas förslag presenterades i Svenska kyrkans utredningar (SKU) 2000:1–6. Efter remissbehandling beslutade kyrkostyrelsen i samråd med biskopsmötet att fortsättningsvis arbeta med en bok i

Kyrkohandboken

Den 19 april 2006 beslutade kyrkostyrelsen om direktiv för det fortsatta arbetet med översyn av *Den svenska kyrkohandboken*. Direktiven förnyades sedan genom beslut i kyrkostyrelsen 2009. I direktiven anges att särskild hänsyn ska tas till bland andra följande aspekter:

- i vilken mening uttrycks Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära i ordalydelse, innehåll, struktur och gestaltning
- konstitutiva moment för nattvardsmässan ...
- fasta formuleringar – stor alternativrikedom ...
- gudstjänstutveckling i ett ekumeniskt och internationellt perspektiv.

2011 beslutade kyrkomötet, enligt Gudstjänstskottets förslag i G 2011:1 *Kyrkoordningen och försöksverksamhet avseende kyrkohandboken*, om reglering för försöksverksamhet. Förslaget till kyrkohandbok användes i 40 procent av Svenska kyrkans församlingar under perioden 1 advent 2012 till domsöndagen 2013. I den remissprocess som följde inkom närmare 640 svar, vilka sammanställts och överlämnats till kyrkostyrelsen. Ett justerat förslag kommer att sändas på en ny remissomgång till ett urval remissinstanser i april 2015.

Den svenska kyrkohandboken Del II

Den svenska kyrkohandboken Del II Vignings-, Sändnings-, Mottagnings- och Invigningshandlingar antogs av 1987 års kyrkomöte, året efter antagandet av kyrkohandbokens Del I.

I 2006 års direktiv för översyn av kyrkohandboken anger kyrkostyrelsen att arbetets andra steg ska avse ”övriga gudstjänster och kyrkliga handlingar”. Vid sitt sammanträde i april 2010, när tilläggsdirektivet för översynen behandlades, konstaterar kyrkostyrelsen: ”Det är i nuläget motiverat att begränsa revisionen till Den svenska kyrkohandboken del I.”

Vigningshandlingarna i kyrkohandboken omfattar biskopsvigning, prästvigning samt diakon- och diakonissvigning. På senare år firas i flera stift gemensam vigningsgudstjänst för präster och diakoner.

Kompletterande material till kyrkohandboken

Motionärerna bakom motion 2014:93 pekar på behovet av kompletterande material till kyrkohandboken. I motionen nämns *Tillägg till den svenska kyrkohandboken*, som utkom under 1990-talet, och *Bönboken – tradition och liv*, Verbum 1993, som också innehåller förslag på ordningar och handlingar för olika tillfällen och sammanhang.

1998 utgavs *Gudstjänster under kyrkoåret* vars syfte var just att komplettera kyrkohandboken. ”I de föreslagna ordningarna och formerna för gudstjänst förs församlingarna djupare in i kyrkoårets rika möjligheter.”

En liten bönbok, som antogs av kyrkomötet 2005, innehåller utöver bönerna ordningar för andakter vid vissa tillfällen.

Nattvardsbönerna

I motion 2014:53 föreslår motionärerna att nattvardsbönerna i kyrkohandboken utformas med hänsyn till ekumeniska rekommendationer. Motionärerna hänvisar till det så kallade BEM-dokumentet, *Baptism, Eucharist and Ministry*, i svensk översättning *Dop Nattvard Ämbete*, från 1982.

Till kyrkohandboksförslaget finns en förklaringsvolym som ingått i det utsända materialet inför försöksperioden och remissbehandlingen. Angående nattvardsbönerna sägs:

De avvägningar angående Måltidens nattvardsböner och nattvardsmotiv som gjorts i revisionsprocessen har tagit fasta på vad Svenska kyrkan uttryckt i sitt svar på BEM-dokumentet. Där konstaterades att nattvarden blir nattvard genom Kristi löfte och inte genom uppbyggnaden av nattvarens liturgi. I svaret betonas vidare att den liturgiska formen kan ge bättre eller sämre uttryck åt nattvarens rikedom och att det finns ett behov av att i Svenska kyrkan överväga mer varierade nattvardsliturgier.

När *Den svenska kyrkohandboken* antogs 1986 hänvisade Läronämnden i sitt yttrande till 1985 års kyrkomötes svar på BEM-dokumentet. Läronämnden framhåller och bejakar den breddning som skett i dåvarande kyrkohandboksförslagets nattvardsböner genom att nattvarens motivkrets breddats. Vidare skriver Läronämnden:

Viktigast utifrån vår kyrkas perspektiv är att nattvardsbönen har biblisk grund och ger klart uttryck för evangelisk nattvardsuppfattning – utifrån vår kyrkas tradition och den allmänkyrkliga traditionen, ...

Detta innebär dock inte att språket behöver vara traditionellt dogmatiskt. ...

Inte heller är det rimligt att kräva teologisk fullständighet i nattvardsbönen. Det är tvärtom naturligt att vissa varianter är kortare än andra och därmed mindre fullständiga. ...

Enligt evangelisk-luthersk uppfattning finns det ett ouplösligt samband mellan Ordet och Anden. Detta samband kan formuleras uttryckligt i ord, men det råder även frihet att endast antyda eller förutsätta det. För nattvardsbönens del betyder detta att epiklesen och anamnesen kan vara tydliga men också att de kan vara endast antydda eller förutsätta.

Ekumeniska hänsyn

I förklaringsvolymen till kyrkohandboksförslaget ges en beskrivning av hur den ekumeniska aspekten funnits med i arbetet.

En kyrkohandbok för Svenska kyrkan relaterar både till den egna kyrkans gudstjänsttradition och till en världsvid, ekumenisk gudstjänstgemenskap. En utgångspunkt och insikt är att kristen gudstjänst utgår från den judiska gudstjänsttraditionen, som påverkat det kristna gudstjänstfirandet på avgörande sätt. Flera ekumeniska konsultationer har genomförts såväl i arbetet inför 2000 års kyrkohandboksförslag som i det översyns- och revisionsarbete som påbörjades 2006. Även avstämningar i religionsdialogiska frågor har genomförts i processen. ...

I reflektionsdokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* 2009 gjordes utblickar till andra kyrkor

som diskuterat och reviderat sina gudstjänst- eller kyrkohandböcker på ett sätt som kan jämföras med den pågående kyrkohandboksrevisionen.

...

För att få med influenser från kyrkor och kyrkliga organisationer i Afrika, Asien, Latinamerika och Mellanöstern arrangerades därför i början av 2012, som en del av kyrkohandboksrevisionen och i samarbete med Svenska kyrkans internationella och ekumeniska arbete, en workshop där framförallt dopgudstjänsten ställdes i fokus men med utrymme för en vidare gudstjänstreflektion. Workshopen var ett uttryck för Svenska kyrkans uppdrag att förvalta sina ekumeniska relationer och för en strävan att föra in bidrag från kyrkor i syd i Svenska kyrkans kyrkohandboksprocess.

Ekumeniska dokument

Dokument från ekumeniska organisationer som till exempel Kyrkornas världsråd kan ha olika karaktär. Vissa dokument förväntas medlemskyrkorna avge respons på eller ta ställning till på officiell nivå, medan andra anbefalls till läsning, studium och diskussion. När Svenska kyrkan tar officiell ställning till ekumeniska dokument gör kyrkomötet det som Svenska kyrkans högsta beslutande organ. Synpunkter på ekumeniska dokument kan också avges genom biskopsmötet och/eller kyrkostyrelsen.

Sedan 1986 har Svenska kyrkan avgett respons på *The Joint Declaration on Justification* (1995) från Lutherska världsförbundet och Vatikanen och på *The Nature and Mission of the Church* (2005) från Kyrkornas världsråds Faith and Order Commission. För närvarande är ytterligare ett dokument från Faith and Order, *The Church – towards a common vision*, ute på remiss.

Ekumeniska dokument produceras också i dialoger som Svenska kyrkan deltar i. Vissa kan vara en del av en process med ett uttalat syfte att komma fram till någon form av ekumenisk överenskommelse. Då tar man ställning till resultatet av processen när ett konkret förslag läggs fram. Det har gällt överenskommelsen med Metodistkyrkan (1993), Borgå-överenskommelsen (1994), konkordatet med IFI, Iglesia Filipina Independiente, (1995), avtalet med EKD, Evangelischen Kirchen in Deutschland, (2003) och överenskommelsen med Svenska missionskyrkan (2006). Pågående processer av denna karaktär gäller relationerna till Gammalkatolska kyrkan av Utrechtunion, till Ekumeniakyrkan och till Episkopala kyrkan i Amerika.

Andra dialoger handlar om att bearbeta olika samfundstraditioner och deras relation till varandra eller enskilda läropunkter för att skapa större ömsesidig förståelse. Dessa brukar tas emot av uppdragsgivaren och spridas för studium utan att det blir ett officiellt ställningstagande. Exempel på detta har varit samtalen med Stockholms katolska stift, som resulterat i de gemensamma dokumenten *Biskopsämbetet* (1988), *Kyrkan som sakrament* (1999), *Ekumeniska äktenskap* (1999) och *Rättfärdiggörelsen i kyrkans liv* (2010). På motsvarande sätt har samtal förts med Svenska baptistsamfundet och tre rapporter tagits fram, *Utmaningar och möjligheter* (2000), *Vänskap och samverkan* (2006) samt en slutrapport (2010).

De ekumeniska dokumenten i kyrkohandboksarbetet

Motionärerna bakom motion 2014:102 föreslår att kyrkostyrelsen får i uppdrag att redovisa på vilket sätt ekumeniska dokument, ekumeniska dialoger och beslutet om *Guds vägar Judendom och kristendom Ett inomkyrkligt samtalsdokument* (2001) påverkat ställningstaganden i översynen av kyrkohandboken.

Utskottets överväganden

Handboksförslagets nattvardsböner

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:53.

Gudstjänstutskottet är enigt med motionärerna så till vida att den ekumeniska dimensionen måste finnas med vid utformningen av nattvardsböner i kyrkohandboken. Dock är den ekumeniska dimensionen inte den enda att ta hänsyn till när för kyrkan viktiga texter formuleras och stadfästs. Fler perspektiv behöver beaktas.

Utskottet konstaterar också att arbetet med kyrkohandboksförslaget pågår. Ett slutförslag ska tas fram och en ny remissomgång genomförs. Det ekumeniska perspektivet finns med i det ursprungliga uppdraget, som ett av flera perspektiv att ta hänsyn till, och det får förutsättas att arbetet sker i enlighet med uppdragsbeskrivningen.

Med hänvisning till ovan förda resonemang föreslår Gudstjänstutskottet kyrkomötet att avslå motion 2014:53.

Kyrkohandbok del II

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att bifalla motion 2014:79.

Gudstjänstutskottet delar motionärens förväntan om att, sedan en reviderad kyrkohandbok del I antagits av kyrkomötet ska arbetet med revidering av kyrkohandbok del II sättas igång. Gudstjänstordningarna för vignings- och mottagningshandlingar är direkt relaterade till huvudgudstjänsten. Att inte justera vigningsordningarna i enlighet med den reviderade kyrkohandbokens första del skulle alltså innebära en klar inkonsekvens för Svenska kyrkans gudstjänster.

Det finns inget tydligt uttalat beslut att kyrkohandbok del II ska revideras. Det är viktigt att ett sådant beslut tas så att ingen tveksamhet kan finnas om vad som gäller. Revideringen ska ske efter att kyrkohandbok del I har antagits av kyrkomötet.

Gudstjänstutskottet föreslår därför kyrkomötet att bifalla motion 2014:79.

Liturgiskt försöksmaterial utanför kyrkohandboken

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:93.

Utöver de gudstjänster som är reglerade i kyrkohandboken finns i församlingar önskemål om ordningar för andra andakter och riter. Dessa tillhör inte det vi betecknar som kyrkliga handlingar, men är tillfällen viktiga att ta vara på och handha på ett pastoralt sätt.

Gudstjänstutskottet konstaterar att liturgiskt material som kompletterat kyrkohandboken under årens lopp har producerats och utgetts oberoende av kyrkomötets beslut. Utskottet ser gärna att sådant material fortsättningsvis tas fram. Det kan ske i samverkan till exempel mellan Verbum och Svenska kyrkan. Liturgiskt material som tas fram på uppdrag av kyrkomötet bör också antas där. Uppdraget att publicera liturgiskt material enligt motionärernas förslag bör därför inte ges av kyrkomötet. Med hänvisning till detta föreslår utskottet kyrkomötet att avslå motion 2014:93.

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2014:102.

Gudstjänstutskottet konstaterar att motion 2014:102 uttalar samma behov som motion 2014:53, att det ekumeniska perspektivet i revisionen av kyrkohandboken behöver förtydligas. På motsvarande sätt kan konstateras att detta är ett av flera perspektiv som ska beaktas i arbetet med kyrkohandboken. Att detta också sker ifrågasätts inte.

Läronämnden poängterar i sitt yttrande vikten av att det som Svenska kyrkan åtagit sig kommer till uttryck i kyrkohandboken. Yttrandet går tillbaka till beslutet om *Guds vägar Judendom och kristendom Ett inomkyrkligt samtalsdokument*, men får förutsättas omfatta alla överenskommelser och dialoger som Svenska kyrkan deltagit och deltar i. Det som kyrkan åtagit sig ska komma till uttryck i kyrkans gudstjänstböcker.

De olika ekumeniska dokumentens och dialogernas karaktär och ställning gör det vanskligt att formulera tydliga kriterier som en revidering av kyrkohandboken ska ta hänsyn till. I ekumeniska dokument bearbetas inte ofta gudstjänstordningar och gudstjänstteologi. Däremot är till exempel kyrkosyn och sakramentssyn ämnen som är grundläggande i arbetet med en kyrkohandbok och viktiga samtalsämnen i dialogerna. Det kan konstateras att tidigare skillnader i tolkning inte längre behöver ha samma kyrkoskiljande karaktär. I överenskommelserna bejakar samfunden varandras lärotolkningar och gudstjänstliv som uttryck för eller förenligt med apostolisk tro och liv, utan att behöva överta varandras traditioner eller föreslå konkreta ändringar i dessa.

Gudstjänstutskottet menar att överväganden och vägval gjorda med hänsyn till ekumeniska och läromässiga ställningstaganden är en integrerad del av pågående kyrkohandboksarbete men att en särskild redovisning av dessa inte är tillräckligt påkallad. En särskild redovisning av samtliga perspektiv som kyrkohandboksarbetet har att ta hänsyn till skulle innebära en betydande komplexitet för hela processen.

Utskottet förslår med anledning av detta att kyrkomötet avslår motion 2014:102 i sin helhet.

Uppsala den 26 september 2014

På Gudstjänstutskottets vägnar

Sofija Pedersen Videke, ordförande

Lena Bohman, sekreterare

Beslutande: Sofija Pedersen Videke, ordförande, Nanna Tranströmer, Lennart Åström, Maria Johansson-Berg, Johan Åkesson, Ola Isacsson, Torvald Johansson, Berth Löndahl, Katarina Ramnerö Ödestad, Sven Milltoft, Kenneth Nordgren, Sonja Grunselius, Kristina Backe, Alve Svensson och Jan Segerstedt.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Anna-Karin Stråle Börjesson, Niklas Nilsson, Roger Olsson, Gun Alingsjö Bäck, Lisa Tegby, Per-Arne Waldenvik, Lena Jönsson, Anders Åkerlund, Jerker Alsterlund, Aron Emilsson, Bengt Inghammar och Elise Nilsson.

Biskoparna Esbjörn Hagberg och Per Eckerdal har deltagit i utskottets överläggningar.

Kyrkomötet
Läronämndens yttrande 2014:2y

Vigningsordningarna och diakonernas löften

Läronämndens yttrande över motionerna 2014:10, 2014:37, 2014:79

Den svenska kyrkohandboken uttrycker Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. *Den svenska kyrkohandboken* del II innehåller bland annat vigningsordningarna till biskop, präst och diakon. Vigningstjänsten i Svenska kyrkan är en med tre likvärdiga uppdrag. Om Svenska kyrkan gör en översyn av vigningsordningarna behöver denna omfatta vigningarna till samtliga tre uppdrag.

När det gäller motion 2014:37 om reglering i kyrkoordningen av antalet diakoner i ett pastorat hänvisar Läronämnden till sitt yttrande Ln 2007:2y:

I varje församling behövs en ständigt pågående reflektion samt ett långsiktigt arbete med frågan hur den diakonala uppgiften skall fullgöras. Detta är inte enbart en fråga om antalet tjänster utan handlar även om ett vidgat gemensamt ansvarstagande.

Uppsala den 27 augusti 2014

På Läronämndens vägnar

Antje Jackelén, ordförande

Karin Sarja, sekreterare

Närvarande: Ärkebiskop Antje Jackelén, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Modéus, biskop Åke Bonnier, biskop Hans-Erik Nordin, biskop Jan-Olof Johansson, biskop Johan Tyrberg, biskop Per Eckerdal, biskop Esbjörn Hagberg, biskop Tuulikki Koivunen Bylund, biskop Hans Stiglund, biskop Sven-Bernhard Fast, biskop Eva Brunne, Göran Eidevall, Anna Karin Hammar, Margarethe Isberg, Karin Johannesson och Jesper Svartvik.

Kyrkomötet
Läronämndens yttrande 2014:3y

Implementering av *Guds vägar*

Läronämndens yttrande över motionerna 2014:5 och 2014:102

I Läronämndens yttrande 2001:1y konstaterade nämnden att den inte hade något att erinra mot innehållet i *Guds vägar*.

Detta samtalsdokument behandlar frågeställningar som är centrala och ofrånkomliga för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Läronämnden betonar vikten av att det som Svenska kyrkan i och med *Guds vägar* har åtagit sig kommer till uttryck i exempelvis *Den svenska evangeliebokens* textsammanställningar och *Den svenska kyrkohandboken*.

Uppsala den 27 augusti 2014

På Läronämndens vägnar

Antje Jackelén, ordförande

Christopher Meakin, sekreterare

Närvarande: Ärkebiskop Antje Jackelén, ordförande, biskop Ragnar Persenius, biskop Martin Modéus, biskop Åke Bonnier, biskop Hans-Erik Nordin, biskop Jan-Olof Johansson, biskop Johan Tyrberg, biskop Per Eckerdal, biskop Esbjörn Hagberg, biskop Tuulikki Koivunen Bylund, biskop Sven-Bernhard Fast, biskop Eva Brunne, Göran Eidevall, Anna Karin Hammar, Margarethe Isberg, Karin Johannesson och Jesper Svartvik.